

Med myndiggjøring som mål

-Myndiggjøring gjennom deltakelse, mestring og felleskap

Kandidatnummer: 6013

Diakonhjemmet Høgskole

Bacheloroppgave

Bachelor i sosialt arbeid

Kull: DSU10

Antall ord: 8767

Dato 5.5.2014

Ikke gå foran meg,
For jeg kan kanskje ikke følge deg.
Ikke gå bak meg,
For jeg kan kanskje ikke lede deg.
Gå ved siden av meg
Og vær min venn.

(SKBO Verdidokument)

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	3
1.1 Presentasjon av problemstillingen	3
1.2 Begrunnelse for valg av tema og forforståelse	4
1.3 Avgrensning av problemstillingen.....	4
1.4 Begrepsavklaringer	4
1.5 Oppgavens oppbygging	5
2 Metode.....	6
2.1 Litteraturstudie	6
2.2 Litteratur og søk	6
2.3 Kildekritikk	7
3 Presentasjon av Aktivitetshuset Prindsen og brukergruppen	8
4 Myndiggjøring.....	9
4.1 Myndiggjøring som liberal styringsstrategi	10
4.2 Myndiggjøring som etablering av motmakt	10
4.2.1 Makt og avmakt.....	11
5 Myndiggjøring gjennom individuell styrking	13
5.1 Mestring og anerkjennelse	13
5.2 Deltakelse	14
6 Myndiggjøring gjennom felleskap og samhandling med andre.....	16
6.1 Felleskap	16
7 Drøfting av myndiggjøring ved et lavterskeltilbud som Aktivitetshuset Prindsen.....	18
7.1 Ulike tilnærminger til myndiggjøring og betydningen av makt	18
7.2 Individuell styrking som grunnlag for myndiggjøring	20
7.3 Felleskapets påvirkning for individuell myndiggjøring	23
8 Konklusjon og avslutning	26
Litteraturliste	27

1 Innledning

72 000 mennesker var velferdsstatsavhengige i Oslo for syv år siden oppgis det i FAFO rapporten om levekår fra 2007. Vi kan lett identifisere grupper av befolkningen som sliter med store levekårsproblemer. Det er spesielt to forhold som gjør en utsatt; helseproblemer og lav inntekt som følge av eksklusjon fra arbeidsmarkedet (Bråthen et al. 2007:8).

Wallerstein publiserte i 1992 (referert fra NOU 1998:18:189-190) en modell om maktesløshet og empowerment der hun viser til at sykdom er mer utbredt hos mennesker som over tid befinner seg i marginaliserte/krevende situasjoner, og opplever maktesløshet og liten kontroll i eget liv. Det er en del psykiske og sosiale risikofaktorer for opplevd maktesløshet og liten kontroll i eget liv slik som; fattigdom og lav status, mangel på ressurser og sosial støtte, bli møtt med store fysiske og/eller psykiske krav og leve med kronisk stress.

Myndiggjøring er å utvide folks muligheter, både i valgfrihet og evne til å handle og ta beslutninger. Politikken for å bedre levekår kan være dels rettet mot tilgangen på muligheter, dels rettet mot evnen til å handle (Bråthen et al. 2007:38).

I sosialt arbeid med marginaliserte grupper er det en viktig utfordring for sosialarbeidere å finne strategier og arbeidsmåter som fremmer vekst, styrking og utfoldelse hos individene. Å være bruker av et omfattende velferdssystem kan gi en identitet som mottaker og en følelse av hjelpeløshet og lite makt i eget liv. I et lavterskeltilbud blir det viktig å legge til rette for at mennesker kan styrke egne ressurser og muligheter og slik myndiggjøre seg selv.

Gjennom en praksisperiode og en vikariatstilling ved Aktivitetshuset Prindsen (AP) har jeg fått erfaring med å jobbe i et lavterskeltiltak, for og sammen med tiltakets brukergruppe, som har vist meg viktigheten av myndiggjøring i arbeidet med mennesker som befinner seg i marginaliserte og avmektige situasjoner. Vår jobb som sosialarbeidere er å bistå de som er mest sårbare og svake i samfunnet, legge til rette for at de skal føle seg myndiggjorte i eget liv, kjempe for deres rettigheter og for at deres stemme skal bli hørt.

1.1 Presentasjon av problemstillingen

Fordi jeg ønsket å skrive om noe som vil være relevant for det videre arbeidet på AP, og som samtidig kunne være av generell interesse for andre som driver med lavterskeltilbud til denne brukergruppen, bestemte jeg meg for denne problemstillingen:

På hvilken måte kan arbeidet ved et lavterskeltilbud som Aktivitetshuset Prindsen bidra til å fremme myndiggjøring for sine brukere?

1.2 Begrunnelse for valg av tema og forforståelse

Min forforståelse er nok noe preget av at jeg jobber på AP men også av andre jobber jeg har erfaring fra. I min tidligere jobb som veileder på NAV sosial var det fokus på at brukerne skulle myndiggjøres i den forståelsen at de i størst mulig grad skulle klare seg selv og kunne ta mest mulig ansvar for eget liv. Jeg opplevde at det var mindre fokus på å legge til rette for læring og mestring enn det var for krav til deltakelse og ansvarliggjøring. Gjennom arbeidet på AP har jeg sett og erfart at brukere av tilbudet, gjennom å bli møtt med omsorg, respekt og deltakelse i samtaler, aktiviteter og hverdagslige situasjoner i felleskapet på huset, får mot og kraft og økt tro på egne ressurser og muligheter. Min forforståelse preges av disse erfaringene og jeg vil gjennom arbeidet med denne oppgaven tilegne meg ny kunnskap gjennom litteratur om emnet og slik øke min forståelse for og få et større perspektiv på hvordan jeg kan forstå og bruke disse erfaringene i mitt videre arbeid.

1.3 Avgrensning av problemstillingen

I denne oppgaven ser jeg på begrepet myndiggjøring med AP som kontekst. I APs mandat ligger det til grunn å være et lavterskel aktivitetshus/værested som i stor grad er rettet mot den svakeste brukergruppen, de som har vanskeligheter med å nyttiggjøre seg andre kommunale tilbud. Dette tilsier at vi i stor grad jobber på individnivå. Samtidig har AP et sterkt fokus på miljøterapi, i erkjennelsen av at individet styrkes gjennom relasjoner.

Det krever relasjonsarbeid på ulike nivåer å jobbe med felleskap og sammenhenger i folks liv. Det er derfor viktig å benytte perspektiver som ser det helhetlige bilde av folks indre og ytre liv og sammenhengen mellom disse (Andresen 2000:35-38).

Jeg er klar over sammenhengen mellom sosiale faktorer som mangel på arbeid, bolig, sosialt nettverk, dårlig helse og økonomi og strukturelle/samfunnsmessige utfordringer brukergruppen har. På grunn av oppgavens omfang har jeg likevel valgt å fokusere mest på de individuelle faktorene, men vil trekke inn arbeidet med individet som del av et felleskap.

1.4 Begrepsavklaringer

Myndiggjøring: Jeg bruker den nordiske faglitteraturen sin oversettelse av empowerment for å forstå betydningen, myndiggjøring, da jeg har et individfokus i oppgaven. Jeg synes ordet myndiggjøring er mest klargjørende å bruke i denne oppgaven «*Myndiggjøring innebærer at bruker/klient får hjelp til å mobilisere og ta i bruk egne ressurser, slik at de opplever mestring*

og har innflytelse og styring over eget liv» (FO 2010:7).

Lavterskeltilbud: Lavterskeltilbud krever lite eller ingen økonomiske utlegg for brukerne og ingen spesielle ferdigheter, er lett tilgjengelige både fysisk, sosialt og kulturelt ved at ulike barrierer for deltakelse er bygget ned (Departementene 2004:30). Man trenger ikke henvisning for å delta på et Lavterskeltilbud.

Disse to begrepene mener jeg er de mest sentrale å ha klargjort for å besvare problemstillingen. Andre begreper vil jeg avklare fortløpende underveis i oppgaven.

1.5 Oppgavens oppbygging

Jeg har så langt i kapittel 1 introdusert problemstillingen, og de viktigste grunnene til å ta opp temaet i denne oppgaven. Jeg har forklart begrepet myndiggjøring og hvilken forståelse av begrepet jeg vil støtte meg til i denne oppgaven. Jeg har redegjort for mitt faglige ståsted, min forforståelse og hvordan jeg har valgt å avgrense og bygge opp oppgaven. Jeg vil videre gjennom oppgaven ta for meg problemstillingen, og se på hvordan myndiggjøring fremtrer, samt konsekvenser av og årsaker til myndiggjøring. Jeg vil presentere noen funn fra forskningsrapporter og teori som belyser dette.

I kapittel 2 redegjør jeg for valg av metode, hvor jeg har søkt og hvilke søkeord jeg har valgt. Jeg vil begrunne valg av litteratur og stille meg kritisk til både metode og litteraturvalg.

I kapittel 3 presenterer jeg AP og brukergruppen.

I kapittel 4 klargjør jeg det overordnede teorigrunnet i forhold til myndiggjøring. Jeg tar også for meg teori om makt og avmakt, og presenterer de to tilnærmingene myndiggjøring som etablering av motmakt og som liberal styringsstrategi.

I kapittel 5 ser jeg på styrking av individet som tilnærming til myndiggjøring og redegjør for teori som omhandler mestring, anerkjennelse og deltakelse.

I kapittel 6 ser jeg på felleskapets betydning for individet og presenterer teori som belyser felleskapets betydning for myndiggjøring.

I kapittel 7 drøfter jeg problemstillingen i lys av presentert teori.

I kapittel 8 avslutter jeg oppgaven med en konklusjon av problemstillingen.

2 Metode

En metode er en fremgangsmåte som hjelper oss og frembringe kunnskap eller etterprøve påstander som legges frem som sanne, gyldige eller holdbare. Når vi skal velge metode bør vi velge den vi antar gir oss de beste resultatene til å belyse spørsmålet vårt på en faglig interessant måte (Dalland 2007:83).

2.1 Litteraturstudie

Jeg har i denne oppgaven foretatt en litteraturstudie om temaet myndiggjøring. Gjennom jobben på AP har jeg dratt nytte av samtaler med ansatte og brukere for å få ideer om aktuell litteratur og for å forstå litteraturen jeg har lest. Jeg mener en litteraturstudie har vært godt egnet for en oppgave av dette omfanget da det er en forholdsvis liten oppgave som går over en forholdsvis kort tidsperiode. Det finnes også mye eksisterende litteratur om myndiggjøring, makt, mestring, deltakelse og felleskap noe som har gjort det spennende å utvide og drøfte den faglige forståelse av tema og problemstilling uten å måtte foreta egne undersøkelser. I en litteraturstudie legges sekundærdata som eksisterende litteratur og kilder til grunn (Jacobsen 2010:25). En litteraturstudie er en omfattende og systematisk granskning og tolkning av litteraturen som finnes på et bestemt område om et bestemt tema (Aveyard 2010:5-6).

2.2 Litteratur og søk

Det er ikke gjort direkte undersøkelser på AP rundt brukernes opplevelse av myndiggjøring og da jeg skal foreta en litteraturstudie vil jeg måtte legge til grunn undersøkelser som kan belyse brukergruppen, levekårsproblemer for disse og utfordringer i det geografiske området vi befinner oss i, aktuell teori, lover og offentlige rapporter. Jeg har brukt empowerment/myndiggjøring som overordnet teori og har brukt mye litteratur som omhandler dette samt begreper jeg bruker underveis i tilknytning til eller for å understøtte forklare myndiggjøring og utfordringene rundt problemstillingen. For å gi et bilde av brukergruppen vi jobber med på AP vil jeg i oppgaven presentere noen funn fra den siste levekårsundersøkelsen i Oslo, *Levekår på vandring. Velstand og marginalisering i Oslo*, der området og marginaliserte grupper i indre øst og bydel Grünerløkka som vi tilhører blir beskrevet. Jeg har også brukt NOU 1998:18, *Det er bruk for alle*, Meld.St.34:Folkehelsemeldingen, og Yrkesetisk grunnlagsdokument (FO 2010), for å redegjøre for en del av de utfordringene

hjelpeapparatet står overfor med denne brukergruppen. Sentrale bøker fra pensum har vært «Empowerment i teori og praksis» (Askheim/Starrin 2007), «Nærhet og distanse» (Henriksen/Vetlesen 2006), «Sosialt Nettverk» (Fyrand 2005), «Mellom mennesker og samfunn» (Brodtkorb/Rugkåsa 2009). Andre viktige bøker har vært «Sosiale problemer» (Halvorsen 2002), «Felleskap og sammenhenger» (Andresen 2000), «Korrigere og anerkjenne» (Vatne 2006), og «Meistring og myndiggjøring» (Ekeland/Heggen 2007). Jeg har brukt søkemotoren google, og jeg har søkt på bibsys, Idunn, Fafo, Diora og FO. Jeg har brukt søkeordene: Myndiggjøring, empowerment, lavterskeltilbud, rus, psykiatri, sosial kapital, omsorg, ensomhet, felleskap og mestring, alene og i ulike kombinasjoner med hverandre.

2.3 Kildekritikk

Det at jeg har benyttet sekundærlitteratur i denne oppgaven kan ha hatt betydning for resultatet, da stoffet som presenteres er bearbeidet og fortolket allerede. Det er også en fare at litteraturen er samlet inn og brukt i andre sammenhenger enn den jeg selv har valgt å bruke den i. Jeg har brukt «snøballmetoden» for å finne og gå til primærkilden der det har vært mulig, men noen bøker har vært vanskelig og få tak i.

Pensumbøker og fagstoff er ofte sekundærlitteratur som er bearbeidet og presentert av andre enn forfatteren selv. Det er en fare at noe av det opprinnelige perspektivet kan ha blitt endret gjennom oversettelser og fortolkning (Dalland 2007:72).

Jeg har i stor grad benyttet meg av norsk litteratur og det kan være en svakhet ved oppgaven at jeg i liten grad har brukt utenlandske primærkilder. Jeg mener likevel å ha satt meg inn i og fått med internasjonale syn på myndiggjøring gjennom sekundærkilder i bøker jeg har lest.

Mine egne erfaringer er også benyttet i arbeidet med denne oppgaven og det er en fare at jeg ubevisst kan lete etter teori og funn som understøtter min forforståelse, og at jeg på grunn av min tilknytning til AP kan ha problemer med å se svakheter og negative sider ved virksomhetens fremgangsmåter.

Jeg opplevde det også som en utfordring å begrense søk, da jeg hadde mange aktuelle søkeord og bruke og det fantes mye litteratur som omhandlet mye av det jeg ville skrive om. Jeg mener likevel at oppgaven er pålitelig og at jeg funnet litteratur av kjente forskere/forfattere som er anerkjente for sitt arbeid og har faglig tyngde. Jeg har også prøvd å finne mest mulig ny litteratur.

3 Presentasjon av Aktivitetshuset Prindsen og brukergruppen

AP sitt mandat er lovfestet i Lov om helse og omsorgstjenester av 24 juni 2011 nr 30, §3-3 om helsefremmende og forebyggende arbeid der kommunen plikter å arbeide for at det settes i verk velferds og aktivitetstiltak for barn, eldre, funksjonshemmede og andre som har behov for det.

AP sin hovedmålsetting er å tilby brukergruppen tilbud om sosialt felleskap og meningsfull aktivitet. Det stilles få krav til brukerne og definisjonen av «aktivitet» er vid. Aktivitetene brukes som redskap for relasjonsbygging. AP tilbyr også råd og veiledning og hjelp til å utløse tjenester fra andre hjelpeinstanser og skal være et bindeledd mellom bruker og disse. AP ønsker å bidra til større mestring av oppgaver i dagliglivet og motivere for meningsfull aktivitet som kan føre til bedre livskvalitet og livsmestring (Aktivitetshuset Prindsen 2014).

De fleste av AP sine brukere har lav eller ingen tilknytning til skole eller arbeidsmarked og har psykiatri- og/eller rus problematikk. De fleste er velferdsstatsavhengige i form av uføretrygd, AAP eller sosialhjelp. Noen få er i den alderen at de har krav på alderspensjon. Mange sliter med utfordringer som dårlig helse, dårlig økonomi, dårlige boforhold, lite sosialt nettverk og ensomhet. De fleste av brukerne tilhører marginaliserte grupper, som innvandrere, homofile, og mennesker med psykiatriske diagnoser. Noen tilhører eller har erfaringer fra belastende miljøer med rus og/eller kriminalitet. Mange av brukerne har en lang historie med levekårsproblematikk.

4 Myndiggjøring

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for den overordnede teoretiske rammen for denne oppgaven som er empowerment/myndiggjøring, og ulike tilnærminger av denne. Jeg vil også redegjøre for begrepene makt og avmakt som er viktige begreper innenfor denne tenkningen.

Myndiggjøring er et begrep som kan virke altomfattende og uoversiktlig. Jeg har sett på ulike bidrag i litteraturen som viser hvordan man kan forstå begrepet ved å dele inn og kategorisere det på ulike måter.

Ifølge Vik er det mange profesjoner som har tatt i bruk myndiggjøringsbegrepet som et grunnleggende prinsipp, og derfor har det etter hvert også utviklet seg mange ulike retninger og tolkninger av begrepet. Begrepet myndiggjøring er positivt ladet og rettet inn mot løsninger, ressurser og styrker heller enn mot problemer. Han sier en oppfatning er at myndiggjøring kan ses på som både et mål, en prosess og en metode. Vik henviser videre til Slettebø (2000) som mener at det er bred enighet om at myndiggjøring forstås som et mål og som en prosess. Han er mer kritisk til å definere myndiggjøring som en metode da det forutsetter at man kan beskrive konkrete arbeidsteknikker brukt knyttet til begrepet og at myndiggjøringsbegrepet er så diffust at det vil være vanskelig å beskrive (Vik 2007:86-87).

Vik skiller mellom det han mener er to hovedperspektiver på myndiggjøring; Individuell myndiggjøring og systemorientert myndiggjøring. Han beskriver individuell myndiggjøring som en personlig følelse personen får av makt og kontroll, uten at det skjer en reell endring i strukturelle forhold med innvirkning på personens situasjon. Begreper som brukerstyring og brukermedvirkning er ofte brukte tilnærminger som vil komme inn under individuell myndiggjøring (Vik 2007:86-87). På individnivå handler det om muligheter individet har til å ta beslutninger og kontroll over sitt eget liv, om selvkontroll, selvtillit, evne og mulighet for mestring og utvikling (Tveiten 2007:26).

I systemorientert myndiggjøring ser man på sammenhenger i individets liv. Alle mennesker er en del av en større helhet og mennesket utvikles gjennom sine relasjoner i samspill mellom delene og gjennom delene til helheten. Å være del av en gruppe og et felleskap kan sette i gang en frigjørende prosess som først starter med prosesser i enkeltindividene men som etter hvert vil få en gjensidig positiv effekt medlemmene imellom. Dette vil igjen påvirke gruppens holdninger og handlinger og igjen hvert enkelt gruppelem (Vik 2007:87).

Askheim deler empowerment begrepet inn i fire ulike tilnærminger: Som etablering av motmakt, markedsorientert tilnærming, terapeutisk tilnærming og som liberal styringsstrategi. De fire ulike tilnærmingene deler alle et felles grunnsyn som går ut på at mennesket er aktivt, handlende og som, når forholdene legges til rette, vil handle til sitt eget beste (Askheim 2007:22).

Denne oppdelte forståelsen gir også en nyansert og grundig innsikt i myndiggjøring som fenomen. Jeg har i det følgende valgt å utdype noen av tilnærmingene.

4.1 Myndiggjøring som liberal styringsstrategi

I denne tilnærmingen legges til grunn et syn på individet som autonomt, selvstendig, ansvarlig og i stand til å treffe egne valg. Man skal som fagperson medvirke til bevisstgjøring av brukeren og hva han kan gjøre for å endre sin egen situasjon til det bedre. Samtidig mener man at en del av velferdsstatens brukere ikke har utviklet de evner/kvaliteter som skal til for å muliggjøre at de vil opptre som aktive, handlende og ta avgjørelser til sitt eget beste selv om forholdene legges til rette for det. Utfra en sosialfaglig empowerment tenkning vil jobben da bestå i å hjelpe individet til å finne sitt egentlige jeg og hjelpe til/legge til rette for at individet får utvikle seg i en positiv retning og finne sine indre ressurser (Askheim 2007:30-31).

Villadsen 2004 (referert fra Askheim 2007:32-33) mener dette er en dominerende maktform ved at brukeren styres gjennom praktiske teknikker, diskursive prosesser og maktforholdet i relasjonen, og der fagpersonens oppgave blir å tilføre den «uvitende» brukeren nødvendig kunnskap og viten som gjør han i stand til å foreta realistiske og «selvstendige» valg utfra hva samfunnet mener er det riktige og beste valget for brukeren.

4.2 Myndiggjøring som etablering av motmakt

Denne tilnærmingen fokuserer på sammenhengen mellom individets livssituasjon og samfunnsmessige, strukturelle forhold. En starter ofte med fokus på enkeltindividet og grupper og å styrke deres selvtillit, selvbilde, kunnskaper og ferdigheter slik at de selv får makt/kraft til å påvirke/endre forhold som fører de ut i en avmaktssituasjon. Man tenker det ligger menneskeskapte grunner bak individets posisjon i samfunnsstrukturen og at dette har stor betydning for i hvor stor grad individet føler makt eller avmakt i eget liv. Bevisstgjøring om sammenhengen mellom individets livssituasjon og strukturelle, samfunnsmessige forhold, og at kjennskap til at andre med liknende utfordringer kan være i samme situasjon, vil derfor være avgjørende for å bekjempe undertrykking og avmakt for svake grupper i samfunnet.

Utfra en sosialfaglig tilnærming blir da arbeidet bestående i å legge til rette for at de undertrykte kan møtes, utveksle erfaringer og bevisstgjøre, utvikle en kollektiv identitetsdannelse som kan ses på som opposisjonell kapital og føre til dannelse av fellehandling og motmakt (Askheim 2007:23-24).

4.2.1 Makt og avmakt

Vatne trekker frem maktbegrepet som et viktig begrep for hjelpere å ha et avklart forhold til når man snakker om myndiggjøring. Makt betyr å ha kapasitet, styrke og innflytelse til å handle og gjennomføre ting. Har man makt har man også muligheten til å endre holdninger og atferd hos andre mennesker (Vatne 2006:205-207). Vi kan definere makt som *«et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand»* (Weber gjengitt etter Norvoll 2009:68).

Vi kan forstå makt som «makt over noen andre», eller «makt til å gjøre noe». På individ nivå betyr dette positivt å ha evner til å dekke egne behov og ønsker, på samfunnsnivå vil det si å kunne nå kollektive mål ved å samles til handling. Negativt vil makt kunne komme til uttrykk ved maktmisbruk, undertrykkelse eller krenkelse av andre mennesker (Norvoll 2009:69). Peyrots hevdet i 1982 (referert fra Madsen 2001:147) at å ha definisjonsmakten til egne problemer vil si selv å kunne bestemme om man har et problem, definere hva problemet er, selv avgjøre om problemet skal tas hånd om, kunne velge mellom ulike former for hjelp, og å kunne initiere, vedlikeholde eller avslutte kontakten.

Når mennesker befinner seg i situasjoner der de ikke er i stand til å realisere sine ønsker eller behov kan de oppleve avmektighet (Norvoll 2009:81). Avmakt kan defineres slik:

Avmakt er å befinne seg i en situasjon der en ikke ser noen utvei, noen midler eller muligheter til å endre sin situasjon eller til å motsette seg den andres viljeutøvelse overfor seg selv (Mathiesen gjengitt etter Norvoll 2009:81).

Sosiale forhold kan bety mye for individets opplevelse av makt eller avmakt. Det er flere faktorer som bidrar til opplevelse av avmakt slik som å ha få eller svake personlige ressurser og/eller å inneha roller i samfunnet som har lite makt i det sosiale systemet. Hernes skrev i 1975 (referert i Norvoll 2009:82) at avmakt kan bunne i at individet kontrollerer lite av

interesse for andre, har lite kontroll over avgjørelser som tas i eget liv og på hvem som har makt til å ta disse, andre kontrollerer viktige saker i individets liv og individet selv får ikke delta i beslutningsprosessen. I helse- og sosialsektoren er bruker og pasientrollen tradisjonelt sett en underordnet rolle og de befinner seg slik i en svakere maktposisjon. Avhengighet og hjelpeløshet gjør personen sårbar for ansattes definisjoner og beslutninger i situasjonen. Når man ikke har ressurser til å klare seg alene og er avhengig av hjelp er det vanskelig å komme seg bort fra en krenkende situasjon der en føler seg avmektig.

Det er flere forhold i samfunnet som påvirker hvordan maktforhold er fordelt og hvem som innehar ulike former for makt. Fordelingen av økonomisk makt og politisk makt er en viktig årsak til maktfordeling og sosial ulikhet, Den som besitter økonomisk og politisk kapital har ressurser og innflytelse til å styre og påvirke andre. Tilknytning til og posisjon i arbeidsliv samt individets kunnskapsnivå er sentralt. Sosial kapital gir også makt og er av betydning for å få lettere tilgang til flere goder. To andre viktige former for makt i et samfunn som er viktige er kulturell og symbolsk makt (Norvoll 2009:82-91). Bourdieu hevdet i 1996 (referert fra Norvoll 2009:85-88) at den symbolske makten viser seg i måten vi omtaler ulike ting og forhold på. Språk har makt over tankene som igjen påvirker handlingene våre og vi bidrar slik til å etablere maktforhold i sosiale forhold på gjennom språket vi bruker. Språk, klær, verdier og normer og slikt påvirker dannelsen av en kultur. Bråten skrev i 1981 (referert fra Norvoll 2009:89) at modellmakt er et viktig forhold ved den symbolske makten. Den går ut på hvem som har den styrende modellen eller virkelighetsoppfatningen som skal ses på som den rette. Dette er en sentral utfordring i helse og omsorgssektoren, hvem har definisjonsmakten til individets problemer. Freire påpekte i 1974 (referert fra Askheim 2007:23-24) at når de undertrykte internaliserer undertrykkernes bevissthet og virkelighetsforståelse vil de selv også være med å opprettholde undertrykkelsen av seg selv. For at de skal klare å ta opp kampen mot denne undertrykkingen må de først bevisstgjøres om hvordan undertrykkingen arter seg. Denne bevisstgjøringen må ta utgangspunkt i situasjoner i dagliglivet der de på ulike måter blir undertrykket og slik skape en bevisstgjøring hos de om hva i situasjonen som var undertrykkende, hvorfor og hvordan det burde ha vært annerledes.

5 Myndiggjøring gjennom individuell styrking

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for begrepene mestring, anerkjennelse og deltakelse. Jeg vil til slutt drøfte hvordan mestring og anerkjennelse kan forstås styrkende og myndiggjørende på individet, og hvordan deltakelse er en viktig forutsetning for at individet skal oppleve seg myndiggjort.

5.1 Mestring og anerkjennelse

Vi tenker ofte at begrepet mestring omhandler individets evne til mestring og handling. Mestring handler om tilgang til ressurser og evne til å nyttiggjøre seg disse. Vi kan definere mestring slik:

«Vi definerer meistring som stadig skiftende kognitive og handlingsrettede forsøk som tar sikte på å håndtere spesifikke ytre og/eller indre utfordringer som blir oppfattet som byrdefulle eller som går utover de ressursene personen rår over»
(Lazarus/Folkman gjengitt etter Heggen 2007:65).

For å oppnå mestring må man inneha både mestringskompetanse og mestringsforventning. Mestringsforventning dannes på grunnlag av motivasjon, egne erfaringer, fortolkning av andres erfaringer og andres tilbakemeldinger på hva man kan klare. Jo høyere mestringsforventning jo mer sannsynlig er det for oppnåelse av ønsket resultat (Nordhelle 2010:80). I tillegg til mestringsforventning må man også ha mestringskompetanse. Det er ikke nok å ville, man må også kunne. Man tenker her at personen må ha tanker om konkrete, tilgjengelige fremgangsmåter for hvordan håndtere utfordringen og ferdigheter til iverksetting og utførelse av planer og handlinger (Barth/Børtveit/Prescott 2001:55). Axelsen snakket i 1999 (referert fra Håkonsen 2000:25-27) om den svake parts mestring i forhold til mennesker med psykiske lidelser. Den svake part er den som opplever seg i en maktesløs, meningsløs og avmektig livssituasjon. Hvis man ikke ser seg i stand til å endre forhold rundt seg kan man rette blikket innover og finne meningen ved at årsaken tilskrives en selv.

En person som opplever liten grad av mestring kan også ende opp med å undervurdere seg selv og vi kan si de har en lært hjelpeløshet. Opplevelsen av å ikke mestre knyttes til negative egenskaper ved seg selv og kan over tid svekke forventningene til egen mestringsevne. Dette fører til at man i mindre grad tør og prøve og at man lettere gir opp om man prøver. Man lærer da ikke noe nytt og hjelpeløsheten blir etter hvert en selvoppfyllende profeti. Positiv

psykologi er en tilnærming der man forsøker å fokusere på det positive, det personen mestrer og fortolke dette positivt slik at det fremmer videre mestring. Man fokuserer her også på å fylle livet med positive opplevelser og aktiviteter for å få oppmerksomheten vekk fra negative ting og gi plass til en mer meningsfull tilværelse. Meningsfullhet og opplevelse av sammenheng i livet er viktig for mennesket (Ekeland 2010:286-287).

Antonovsky (2000) har utført en analyse av hvorfor noen mennesker mestrer stress og kriser bedre enn andre og mener det i tillegg til betingelser som arv og miljø beror på individets opplevelse av tilværelsen som forståelig, håndterbar og meningsfull, det han kaller sense of coherence (Ekeland 2010:286-287).

Honneth skriver i 1996 (referert i Høilund/Juul 2005:25-28) om sin teori om anerkjennelse. Han bygger teorien på en moralsk motivert kamp der individet drives av mangel på sosial anerkjennelse. For at mennesket skal oppleve seg sosialt vellykket søker det anerkjennelse som en bekreftelse på autonomi og individualitet. Han mener vi kan dele anerkjennelse opp i tre anerkjennessfærer som er forutsetninger for individets selvrealisering. Den første er kjærlighet/emosjonell anerkjennelse som vi får fra familie og venner. Den andre er den rettslige anerkjennelsen som sikrer individets rettigheter og autonomi. Den tredje er sosial verdsettelse som skjer i samspill med felleskapet og samfunnet. Til de tre anerkjennessfærene er det tre tilhørende former for disrespekt. Disse er kroppslige krenkelser, rettighets krenkelser og nedverdiggelse av livsformer. Når vi snakker om nedverdiggelse av livsformer mener vi at man nedverdiger noen livsformer og virkelighetsoppfatninger og gir disse en lavere sosial status enn andre istedenfor å anerkjenne de som andre mulige måter å se og leve livet på. Denne form for disrespekt kan ofte føre til at individet føler skam, indignasjon og sinne. Hvis brukere opplever slik disrespekt fra sosialarbeidere kan de føle at de ikke blir tatt alvorlig, blir lyttet til eller forsøkt forstått.

5.2 Deltakelse

Myndiggjøring er med på å fremme deltakelse i aktiviteter, styrke følelsen av tilhørighet og bygge sosiale nettverk i lokalsamfunnet og slik gi mennesker i marginaliserte situasjoner tro på at de kan ha kontroll i eget liv, finne sine egne problemer og løsninger. På individnivå kan vi se for oss myndiggjøring som bevisstgjøring, frigjøring og handlingsprosesser som kan øke deltakelse og aktivitet på gruppe- og samfunnsnivå (NOU 1998:18:187-189).

Et grunnleggende samfunns mål er et levende demokrati med høy deltakelse. Samfunn med

høy grad av sosial kapital og tillit kjennetegner et slikt samfunn (Mld.St.34 (2012-2013)). Deltakelse og kontroll er nøkkelbegreper i myndiggjøring og man vektlegger omfordeling av makt fra fagpersoner/hjelpere til deltaker, og kan slik ses på som motpolen til den paternalistiske tenkningen. Dette fører til at brukeren blir en deltaker og ikke en mottaker, noe som er avgjørende for myndiggjøring (Tveiten 2007:24). Paternalisme er at noen med formell autoritet eller overlegen kunnskap tolker for og tar beslutninger på vegne av noen i en mer underlegen posisjon (Henriksen/Vetlesen 2006:181).

Deltakelse i arbeidslivet ser ut til å ha helsemessige gevinster. Arbeid gir struktur og mening i livet, bedrer selvbildet og har viktige psykologiske, sosiale og økonomiske funksjoner. Å stå utenfor arbeidslivet kan føre til dårlig økonomi, helseproblemer og sosial utstøtning. Det er en klar sammenheng mellom sosiale og økonomiske forhold og helse (Mld. St. 34 (2012-2013)). Kjørstad mener det samfunnsøkonomiske hensynet i større grad styrer synet på lønnsarbeid enn det moralfilosofiske individuelle hensynet til om individet ønsker å arbeide og om det øker individets livskvalitet eller ikke. Hun mener brukere må få personlig frihet i ulike valgalternativer og ha makt til å ta beslutninger om hva de skal velge hvis målet er aktivering og ansvarlighet i eget liv og at paternalistiske direktiver ikke er veien for å oppnå dette. Kjørstad mener det bør legges vekt på tiltak som fremmer inkludering og mestring, som behandler brukergruppen etter grunnleggende prinsipper som lik omtanke og respekt og som tar hensyn til den enkeltes utfordringer, utforme tiltak, støtte og hjelp til dem som ikke kan delta i lønnsarbeid og bidra til at de likevel blir aktive medborgere (Kjørstad 2008:11-75).

6 Myndiggjøring gjennom felleskap og samhandling med andre

AP danner rammen rundt og gir muligheten for felleskap der relasjoner bygges og dialog fører til erfaringsutvekslinger for mennesker som tilhører slike marginaliserte grupper. Å tilrettelegge for deltakelse, mestring og tilhørighet i felleskapet er en måte å fremme myndiggjøring for denne brukergruppen.

6.1 Felleskap

Mennesket er et sosialt vesen som er avhengig av andre for å mestre livet og oppnå livskvalitet. Bare blant mennesker blir menneske til menneske, og det blir umulig å forestille seg «jeg» uavhengig av samspill og tilhørighet til andre. Vi kan da snakke om sosiabilitet. Med det menneskers behov for tilhørighet og felleskap og potensialet til å danne og vedlikeholde relasjoner, delta i samhandling, utveksle støtte og å organisere seg i samfunn. Når to eller flere inngår i en samhandling som er gjensidig og repeterende/stabile, dannes grupper av relasjoner gjennom sammenhengen de er del av. På denne måten oppstår store og små felleskap, strukturer og sosiale mønstre (Bø/Schiefloe 2007:13-15).

Freire publiserte i 1974 (referert fra Askheim 2007:23-24) sine tanker om kollektivet som utgangspunkt for bevisstgjøring og handling. Han mener bevisstgjøring og handling best oppstår i kollektivet/felleskapet i dialog mellom mennesker som har relasjoner til hverandre. Relasjoner og felleskap danner en ramme rundt dialog og erfaringsdeling som igjen kan føre til kollektiv handling. Vi kan skille mellom horisontal empowerment som er «kollektiv mobilisering og styrking av handlingskapasiteten mellom aktører på samme nivå» og vertikal empowerment som er «å styrke aktørenes maktposisjon oppad i forhold til overliggende maktnivåer»

Schiefloe publiserte i 2004 (referert fra Fyrand 2005:38) en modell utviklet for å gi forståelse for sosiale behov som styrer vår samhandling med våre omgivelser som han kalte det sosiale behovstriangel. Han viser her til tre viktige behov som opplevelse av trygghet, en meningsfull tilværelse og tilhørighet som mennesket søker å få dekket. En forutsetning for å få disse behovene dekket mener han er tilstedeværelsen av prosesser som utvikling av felleskap, anerkjennelse og forståelse.

Felleskap innebærer oftest noen likhetstrekk hos deltakere, som en viss likhet i situasjon og omgivelser, i mål og virksomhet og normer og verdier. At felleskapet i stor grad er bygd på

felles normer og verdier er viktig for kommunikasjonen og tilliten mellom deltakere i mer uformelle felleskap. Om målet for felleskapet er personlige interesser eller felles virksomhet, er av betydning for relasjonen, kommunikasjonen og interaksjonen mellom deltakerne (Andresen 2000:47). Menneskene i et sosialt system har en gruppetilhørighet til andre i systemet og utvikler ofte noen felles holdninger og atferd. Vi skiller ofte mellom primærgrupper som i stor grad søker å dekke følelsesmessige, omsorgs og sosiale behov, og sekundærgrupper som dannes med utgangspunkt i aktiviteter i forbindelse med fritid, arbeid eller politikk. Sekundærgrupper kan på sikt utvikle liknende egenskaper som i primærgruppen (Fyrand 2005:44-45).

7 Drøfting av myndiggjøring ved et lavterskeltilbud som Aktivitetshuset Prindsen

Jeg vil i det følgende kapittelet drøfte teori rundt myndiggjøring presentert i foregående kapitler, og vurdere hvordan dette blir praktisert gjennom lavterskeltilbudet AP.

7.1 Ulike tilnæringer til myndiggjøring og betydningen av makt

Myndiggjøring står på dagsplanen til Kirkens Bymisjon og dennes virksomheter, og er noe man ser på som viktig og nødvendig i forhold til å jobbe med mennesker i vanskelige situasjoner. Jeg tenker at en hjelperelasjon i utgangspunktet er asymmetrisk der en er mottaker og en er yter av hjelp. I dette ligger det mange farer for maktmisbruk og paternalisme og jeg mener at man i sosialt arbeid bør etterstrebe i den grad det er mulig å jobbe mot å myndiggjøre mennesker slik at de i størst mulig grad har påvirknings og beslutningsmakt i sitt eget liv. Desto svakere og mer sårbart et menneske er desto større ansvar har vi som hjelpere til å beskytte de mot overgrep og hjelpe de til medbestemmelse og myndiggjøring.

Helse- og sosialfaglig arbeid innebærer utøvelse av makt, myndighet og sosial kontroll.

Yrkesutøveren har muligheter til å ta avgjørelser med store konsekvenser for brukerens liv, og har autoritet, makt, myndighet og faglige kunnskaper som fører til at han står i et avhengighetsforhold til yrkesutøveren (FO 2010:8).

På AP jobbes det først og fremst individrettet med å legge til rette for at individet skal oppleve seg sett og respektert, få økt sine ressurser og utviklet sine evner, men også kollektivt med styrking av felleskapet. Det jobbes ikke direkte på strukturelt og politisk nivå men med styrking av individer og felleskapet. AP gir brukerne muligheten til å møte andre i lignende situasjon og tilgang til ressurser som kan starte bevisstgjøringsprosesser og slik etablering av motmakt. Individfokuset kan føre til begrensninger og svakheter ved virksomheten hvis fokuset ensidig blir å styrke og gjøre brukerne i stand til å innrette seg de rådende normer og regler i samfunnet i stedet for å påvirke samfunnet til større grad av inkludering.

De individrettede tilnærmingene fokuserer på individuell selvrealisering og styrking av individet slik at det blir i stand til å nå de målene samfunnet setter for dem. Mye av kritikken mot individretningen i empowerment går ut på at fokuset blir på å endre individet for at det skal passe inn i de rammer og betingelser samfunnet gir snarere enn å se på hvordan man kan endre samfunnsstrukturer slik at de passer bedre til mennesker som befinner seg i avmaktssituasjoner (Askheim 2007:28-30).

Et dilemma vi står overfor som sosialarbeidere er hva som skjer når individets følelse av å være myndiggjort og samfunnets oppfatning av om individet er myndiggjort ikke samsvarer? Her kommer man inn på viktigheten av å besitte definisjonsmakten som Peyrots i 1982 (referert fra Madsen 2001:147) snakker om. Slik jeg ser det vil definisjonsmakten til problemene og løsningene som oftest innehas av dem som tilhører majoriteten i samfunnet. Deres virkelighetsforståelse vil bli lagt til grunn og oppfattes som den «riktige», individets problemer og hvilke løsninger som vil være mulige og til det beste bestemmes av andre enn individet selv. Kan man egentlig bli myndiggjort hvis man har en annen virkelighetsoppfatning eller tilhører avvikende og/eller marginaliserte grupper i samfunnet og således ikke ønsker eller er i stand til å internalisere de rådende holdninger, normer og virkelighetsoppfatninger?

På ene siden for at myndiggjøringen skal være reell må individet selv ha definert problemet og aktuelle løsninger. På andre siden mener jeg det vil være vanskelig å se individet løsrevet fra den samfunnsmessige kontekst og helhet den befinner seg i og ikke legge til grunn gjeldende oppfatninger i samfunnet og la dette virke førende på hva målet skal være.

I realiteten blir da myndiggjøring å styrke individet nok til å bli det Cruickshank i 1999 (referert fra Askheim 2007:31) kalte en kompetent samfunnsborger.

Kritikken av empowerment som liberal styringsstrategi bygger på at det vil ligge noen overordnede normer til grunn for hva det vil si å være en kompetent samfunnsborger og at det i målsettingen om å frigjøre individene ikke defineres hva denne friheten skal bestå i. De undertrykte vil internalisere den rådende oppfatning om sannheter i samfunnet, slik som hva en kompetent samfunnsborger er. Først innenfor disse rammene vil de få sin «frihet» til selvbestemmelse og autonome valg. Det autonome individ eller den “kompetente medborger” blir slik noe man må finne tilbake til eller skape gjennom det Villadsen i 2004 (referert fra Askheim 2007:32-33) kaller styring gjennom avklaring.

På AP er det noen begrensende rammer for utøvelsen av myndiggjøring. Det legges noen føringer når det gjelder i hvor stor grad brukerne vil ha reell makt til å påvirke eller overprøve avgjørelser som tas av de ansatte. På AP jobbes det med styrking av individet og felleskapet, med et mål om mer myndiggjorte brukere, men samtidig er det en paternalistisk struktur som er rådende og avgjørende når mange ting skal bestemmes. Det legges til rette for at brukere skal bli hørt og få muligheten til å påvirke i beslutninger, og det tas hensyn til deres meninger, men hvis det avviker for mye i forhold til det ansatte mener er mulig og til det beste for

enkeltindividene og felleskapet vil avgjørelsene i stor grad bli tatt av fagpersoner. Ansatte er også ansvarlige for håndheving av regelverk og for eventuelle sanksjoner når regler brytes. Dette kan ses på som en svakhet ved, eller utfordring virksomheten har da dette til en viss grad er med å umyndiggjøre mottakeren av tilbudet.

Den individrettede tilnærmingen setter noen rammer og begrensninger for utøvelsen av empowerment begrepet ved at myndiggjøring krever handling og innsats fra eksempelvis fagpersoner som utfører handlinger som igjen gir individet/gruppen muligheter. De samme fagpersonene som gir denne muligheten til myndiggjøring vil ha en del makt til å sette grenser for hvor mye makt de skal få og hva slags makt/innflytelse de vil få muligheten til. Slik beholdes altså den tradisjonelle maktbalansen mellom hjelper og mottaker av hjelp (Askheim 2007:28). Weber skrev i 1922 (referert fra Norvoll 2009) at det i sosiale situasjoner vil være de/den med mest makt i relasjonen som vil ha størst sjanse til å få gjennom sine ønsker og sin vilje når det finnes motstridende interesser.

Myndiggjøring er et ideal i hjelperelasjoner. Noen ganger opplever jeg likevel at noen brukere vegrer seg for å ta ansvar og makten i sitt eget liv. Jeg opplever noen ganger at det som kreves er omsorg, ivaretagelse og muligheten til å legge fra seg makten og ansvaret. Jeg må ofte vurdere dagsformen til en bruker om mine forsøk på å tilrettelegge for myndiggjøring kan antas å oppleves myndiggjørende, umyndiggjørende eller som i verste fall som et maktovergrep.

I lov om pasient- og brukerrettigheter av 2.juli 1999 nr 63, bruker man uttrykket samtykkekompetanse for å sikre at personer ikke blir pålagt et ansvar de ikke er i stand til å ta. Krav om medvirkning kan være en ny form for maktovergrep for brukere som er så tynget av problemer at de ønsker å overlate problemene til andre. Samfunnets effektivitetskrav begrunner krav om medvirkning og underkjenner at noen brukergrupper først og fremst trenger tid og omsorg fremfor målrettede løsninger. (Madsen 2001:150-151).

7.2 Individuell styrking som grunnlag for myndiggjøring

På AP legger man til rette for at mennesker skal få utfolde seg kreativt, skal få muligheten til å ta i bruke egne og tilgjengelige ressurser og erfaringer, skal få lære nye ting og få oppleve mestring, slik bygges mestringsfølelsen opp gjennom deltakelse i aktiviteter og sosialisering. Heggen (2007) nevner viktigheten av tilgangen til ressurser og evnen til å nyttiggjøre seg disse. Jeg vil dele opp ressursene i materielle, sosiale og kunnskaps/læringsressurser. På AP

gir man tilgang til ressurser i form av lokaler, utstyr/materialer, informasjon og kunnskap, relasjonsbygging, sosial trening og felleskap med andre brukere, frivillige, studenter og ansatte. For at brukere skal kunne nyttiggjøre seg ressursene legges det til rette for ulike kurs, trening og aktiviteter ledet av ansatte eller frivillige med spesialkompetanse innenfor de ulike områdene. På samme måte gis det informasjon, veiledning og hjelp i forhold til lovverk, søknader, øvrig hjelpesystem og kontakten med dette. Slik gis brukere tilgang på ressurser og evner til å nyttiggjøre seg dem, og får slik økt sin mestringskompetanse. Dette fører til økt mestringsforventning som i neste omgang vil virke positivt inn på hvordan de igjen mestrer nye situasjoner.

Hageprosjektet jeg og en medstudent gjennomførte på AP under praksisperioden er et eksempel på hvordan deltakelse i et felleskapsprosjekt kan øke alles ferdigheter, og på betydningen av å involvere til deltakelse gjennom hele prosessen.

I hageprosjektet skulle vi pusse opp hagemøblene og plante blomster og trær på uteområdet utenfor AP og brukere var involvert i hele prosessen fra planlegging og bestemmelse av fargevalg, blomster og trær til selve gjennomføringen og evaluering i etterkant. Prosjektet ble en gjensidig lærerik, anerkjennende og myndiggjørende prosess for både mange brukere og oss studenter/hjelpere som fikk vist frem nye sider av oss, fikk økt selvtillit og kompetanse både praktisk og sosialt. Det at brukerne var med i hele prosessen fra planlegging til evaluering opplevde jeg førte til økt eierskap og ansvarlighet for prosjektet, og opplevdes myndiggjørende.

Hvert individ tar med seg sine delferdigheter inn i samhandlingen med andre og kobles så sammen med andres delferdigheter i samhandlingen og utgjør en helhet. Slik påvirkes vår ferdighetsutvikling av andre i samhandlingen og vi kan derfor si at mennesker trenger hverandre for å utvikle egne og andres ferdigheter. I stor grad utvikles individuelle ferdigheter innen samhandling og relasjoner (Wadel 2008:84-85).

Det er viktig med deltakelse i hele prosessen for å ha reell makt (NOU 1998:18:187-189).

Uten en arena som AP kan mange miste muligheten for å oppleve mestring og anerkjennelse. Dette kan føre til en undervurdering av seg selv og i neste omgang lært hjelpeløshet som Ekeland (2010) skriver om. Ekeland skriver videre om positiv psykologi som tilnærming, der man fokuserer på å fylle livet med positive opplevelser og aktiviteter. Dette er i tråd med det som gjøres på AP der man prøver å flytte fokus vekk fra alt som er negativt i personens liv og fokusere på det som er bra og på å skape nye positive opplevelser.

Den svake parts mestring som Axelsen i 1999 (referert fra Håkonsen 2000) snakker om kan komme til uttrykk hos enkelte av våre brukere som har psykiske lidelser. Vi kan se brukere bli psykisk dårligere i perioder eller situasjoner der de opplever mye press og uro rundt seg og opplever å befinne seg i en meningsløs og avmektig situasjon. På AP forholder man seg i liten grad til sykdom og diagnoser. Det er viktigere å møte brukerne med en så lite forutinntatt holdning som mulig. Det at så mange klarer å bruke huset gjennom både gode og dårlige perioder tenker jeg er en tillitserklæring til det trygge, stabile og inkluderende felleskapet på huset. Det enkle og grunnleggende ved å ha et sted du kan komme og bli ivaretatt og vist omsorg virker myndiggjørende i seg selv.

Et menneske som føler seg avmektig og ute av stand til å endre ytre forhold ved sin situasjon kan endre seg selv for å få en illusjon av kontroll når en ytre situasjon blir vanskelig, fordi seg selv er det eneste man opplever å kunne kontrollere (Håkonsen 2000:25-27).

På en annen side kan det og ikke vite nok om brukernes diagnoser være negativt fordi vi kunne tilrettelagt mer og på mer målrettede måter om vi hadde mer kunnskap og kjennskap til diagnoser og sykdomsforløp, tydeligere sett tegn på dårlige perioder og vært i forkant av situasjoner. Likevel forteller ofte brukerne mye om sin sykdomshistorie selv, og over tid lærer vi de så godt og kjenne at vi i felleskap med dem ofte utvikler noen strategier som ivaretar både individet og huset når ting blir vanskelig. At dette er noe brukeren gjør på egne premisser mener jeg er myndiggjørende ved at de selv får definisjonsmakten over problemet og løsningen.

En viktig del av selvfølelsen henger sammen med bekreftelse og anerkjennelse fra andre, hvordan andre ser deg. I lys av hva Høilund og Juul (2005) sier om anerkjennelse mener jeg brukergruppen på AP kan mangle viktige anerkjennende arenaer slik som familie og venner, og fra deltakelse i felleskap i samfunnet. En del opplever også at de ikke får den rettslige anerkjennelsen som skal sikre deres rettigheter. Dette kan gjøre de ekstra sårbare for hvordan de behandles av hjelpeapparatet og oss sosialarbeidere. Min erfaring er at å møte brukere med en åpen og respektfull holdning, der jeg så langt det er mulig anerkjenner deres livssituasjon og virkelighetsoppfatninger, legger grobunn for en god relasjon og at brukeren føler seg myndiggjort.

Vatne sier at anerkjennelse er grunnleggende for individets utvikling og at å ikke oppleve anerkjennelse kan medvirke til utvikling av psykiske lidelser. En anerkjennende

tilnæringsmåte forutsetter en gjensidighet i relasjonen som kalles subjekt-subjekt-relasjon. (Vatne 2006:119-121). Mennesket ønsker å se anerkjennelsen av seg selv i andres øyne, noe som gjør en sårbar og avhengig. Gode relasjoner er viktige for at livet skal oppleves som verdifullt og godt (Håkonsen 2000:27-29).

På AP legges det til rette for deltakelse i aktiviteter, prosjekter, dugnader og daglige gjøremål. Det er ingen krav til deltakelse, men det motiveres kontinuerlig for å få flest mulig til å delta og slik øke egen mestring og bidra til felleskapet. Motivasjonsarbeidet starter med relasjonsbygging. Erfaringen fra AP er at relasjonen er av stor betydning for i hvor stor grad man klarer å motivere brukerne. Ofte er det den ansatte, studenten eller frivillige som har en god relasjon til en bruker, som også er den som har lettest for å motivere denne til å delta på ulike aktiviteter.

En sak eller oppgave kan motivere oss, men ofte utvikles våre motivasjonsforhold for å etablere og vedlikeholde en sosial relasjon (Wadel 2008:91-92)

Som Tveiten (2007) skriver er det å tilrettelegge så brukeren kan bli en deltaker istedenfor en mottaker myndiggjørende. De fleste brukere av AP står utenfor deltakelse i arbeidsliv og de faste rammer dette skaper. En følge av dette kan være dårlig økonomi og tap av en viktig sosial arena som en arbeidsplass er. På sikt kan dette føre til dårligere helse fysisk og psykisk. Jeg støtter meg til det Kjørstad (2008) sier om at det bør og er viktig at det finnes aktivitetstiltak for denne brukergruppen som ikke mestrer å delta i ordinert arbeidsliv, som gir de en mulighet til å delta i samfunnet og bli aktive medborgere og slik myndiggjøres. Jeg ser viktigheten av et slikt sted som jeg mener AP er. AP fremmer deltakelse, inkludering og mestring og behandler brukergruppen med omtanke, respekt og ut fra individuelle hensyn, og bidrar slik til at de kan oppleve seg myndiggjort.

7.3 Felleskapets påvirkning for individuell myndiggjøring

Sårbarhet, skjørbarhet og avhengighet er vesenskjenetegnet ved mennesket. Mennesket er ikke selvtilstrekkelig men er avhengig av andre mennesker. Sårbarhet gjør oss avhengige av andre, og avhengighet basert på sårbarhet gjør menneskelivet skjørbart (Henriksen/Vetlesen 2006:77).

Mennesker er avhengige av andre for å mestre å finne mening i livet. Mange av brukerne på AP sier det er det sosiale felleskapet på AP som er viktigst for dem. Bø/Schiefloe (2007) snakker om menneskets behov for tilhørighet og felleskap, altså sosiabilitet. Som tidligere

nevnt har mange i denne brukergruppen mistet tilknytning til mange sosiale arenaer og nettverk i form av frafall fra skole, arbeidsliv og lite kontakt med primærgrupper som familien og nære venner.

Dette understøttes også av funn i den siste levekårsundersøkelsen fra Oslo (NOU 1998:18). Mange av brukerne sier til meg at de hadde vært ensomme uten AP og nettverket de bygger der, og oppgir behovet for felleskap og tilhørighet som den viktigste motivasjonen til å benytte seg av AP. Ensomhet og mangel på en opplevd meningsfull tilværelse mener jeg er et utbredt problem spesielt for mennesker i marginaliserte situasjoner slik mange av våre brukere er. Nye samfunnsstrukturer og familiesystemer fører til at mange føler stor grad av ensomhet, som igjen kan føre til depresjoner, rusmisbruk og gi andre negative konsekvenser. Endringsprosesser i samfunnet kan føre utsatte og sårbare grupper ut i sosial ekskludering og føre til tap av nettverk, sosiale arenaer, samt sosial, kulturell og økonomisk kapital. Mennesker utsatt for slike marginaliseringsprosesser og ekskludering er også mer utsatt for psykiske og fysiske helseplager, og kan oppleve mangel på verdighet og selvrespekt. Det vil da være av betydning å se på prosesser som kan være med å bygge opp individet slik som identitetsbygging, selvaktelse, følelse av tilhørighet i felleskap, og slik gi økt fremtidshåp (Halvorsen 2002:169-171).

Å kunne delta i og finne tilhørighet i felleskap slik som på AP, tenker jeg er viktig både for styrking av enkeltindividet, individers/brukergruppens sosiabilitet og for dannelse av motmakt. AP jobber gatenært med lavterskel og har hovedsakelig direkte brukerkontakt og et individfokus. Vi jobber ikke med endringer på strukturelt og politisk nivå eller direkte med etablering av brukerorganisasjoner eller selvhjelpsgrupper, for slik å etablere motmakt. Jeg tenker likevel AP et stykke på vei jobber i tråd med denne tilnærmingen. I tilnærmingen empowerment som etablering av motmakt starter man også med å styrke enkeltindividet slik at det blir bedre i stand til å ta makten i eget liv, og i det miljørettede arbeidet med fokus på felleskapet legges det til rette for at brukergruppen har en trygg arena og møtes på der de kan utveksle erfaringer, tilegne seg informasjon og kunnskap og gjennom deltakelse i felles handlinger skape en felles identitet som kan føre til etablering av motmakt.

Mange av brukerne som kommer til AP er mennesker med lite nettverk og få sosiale arenaer de har tilknytning til eller mestrer å delta i. De er ofte utestengt fra mange andre sosiale arenaer slik som skole, arbeidsliv, fritidsaktiviteter og mange har i tillegg liten eller ingen kontakt med familie og lite nettverk i form av venner og andre bekjente. For noen av de som

går der er AP og ansatte, brukere og frivillige deres nærmeste og/eller deres mest stabile nettverk. Dette kan ofte være brukere som tidligere har hatt problemer med å benytte seg av andre tilbud og som har blitt utestengt fra mange andre steder. Hvis vi tar utgangspunkt i Schiefloes (2007) sosiale behovstriangel som Fyrand (2005) refererer til opplever jeg at den forståelsen, anerkjennelsen og felleskapet AP gir brukerne, fører til at de opplever trygghet, tilhørighet og mening i tilværelsen. I samtaler med brukere på huset har jeg fått høre at «AP har reddet meg i vanskelige perioder av livet, når jeg ikke har hatt et sted og bo har jeg kunnet komme hit hver dag og slappe av, vaske klær, spise, være sammen med andre og holde på med ting», en annen sa: «jeg ser på AP som mitt andre hjem, og alle som bruker huset som min familie».

Hvis vi går tilbake til Wallerstein (Wallerstein i NOU 1998:18:188-190) sin modell om maktesløshet nevnt i innledningen lister hun også opp ulike årsaker til fysiske og sosiale risikofaktorer for opplevd maktesløshet og kontroll i eget liv. Årsaker til dette kan være liten/ingen deltakelse eller innlevelse i felleskap, beslutninger og lokalsamfunnsaktiviteter. Ved å jobbe mot empowerment av denne gruppen kan man redusere de sosiale og psykiske risikofaktorene og slik gi de makt over eget liv, også over forhold i samfunnet som påvirker dem.

Gjennom arbeidet på AP erfarer jeg at å få være en del av felleskapet og ha nære relasjoner til andre som ser deg, gir bekreftelse og omsorg, og som gir mennesker økt livskvalitet og mening i livet. Å få delta i felleskapsprosjekter, aktiviteter og gjøremål som gir økte kunnskaper og muligheten til å oppleve mestring, anerkjennelse og tilhørighet, erfarer jeg gir mennesker bedre selvtillit, trygghet og kraft. Alle disse tingene vil gi individet økt styrke og evne til å ta makten i sitt eget liv og oppleve seg myndiggjort. Jeg mener at AP bidrar til å styrke og stabilisere brukerne av huset og at det inkluderende felleskapet de finner her setter i gang myndiggjørende prosesser og fører til en positiv utvikling for mange av brukerne individuelt og av brukergruppen i sin helhet.

8 Konklusjon og avslutning

I denne oppgaven har jeg svart på problemstillingen: På hvilken måte kan arbeidet ved et lavterskeltilbud som Aktivitetshuset Prindsen bidra til å fremme myndiggjøring for sine brukere. Jeg har ved hjelp av teori om myndiggjøring, makt, mestring, anerkjennelse, deltakelse og felleskap, belyst og drøftet i hvilken grad AP bidrar til myndiggjøring, utfordringer/begrensninger som ligger i et slikt tilbud og mulighetene dette gir for tilrettelegging av myndiggjøring.

Arbeidet med denne oppgaven har gitt meg ny innsikt og teoretisk forståelse av begrepet og viktigheten av myndiggjøring, men også av utfordringene. En viktig faktor for opplevelse av myndiggjøring er makt. Å besitte definisjonsmakten over egne problemer, aktuelle løsninger og gjeldende virkelighetsoppfatning er viktig for å ha makt og være myndiggjort i eget liv. For marginaliserte grupper kan dette være vanskelig å oppnå fordi normen i samfunnet i stor grad bestemmes av flertallet og de med mest makt. Det vil derfor være vanskelig for marginaliserte grupper og bli myndiggjort uten å tilpasse seg og internalisere de gjeldende regler og normer. AP jobber i stor grad med styrking av individer og grupper i felleskapet og lite med endringer på systemnivå. Jeg ser at teori jeg har funnet understøtter min erfaring om at deltakelse og mestring i felleskap preget av anerkjennelse og omsorg, styrker og myndiggjør individer. Arbeidet med styrking og anerkjennelse av individene og tilretteleggelsen av et sted å møtes og utveksle erfaringer kan muliggjøre etablering av motmakt. Det ligger likevel noen begrensninger til grunn som fører til en noe paternalistisk styreform. Dette kan vanskelig sies å legge til rette for myndiggjøring på alle nivåer utover styrkingsaspektet innenfor rammen av denne virksomheten. Jeg mener det i videre arbeid med brukergruppen hadde vært spennende og se på muligheter for å tilrettelegge for å overføre noe av den opplevde myndiggjøringen de føler på AP til andre arenaer og på systemnivå.

Litteraturliste

Aktivitetshuset Prindsen (2014). *Virksomhetsplan for Aktivitetshuset Prindsen – et mest mulig fordomsfritt miljø*. Oslo: Aktivitetshuset Prindsen.

Andresen, R. (2000). *Felleskap og sammenhenger*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Askheim, O.P. (2007). Empowerment – ulike tilnærminger. I: O.P. Askheim og B. Starrin (red.). *Empowerment i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Aveyard, H. (2010). *Doing a literature review in health and social care: a practical guide*. 2. utg. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.

Barth, T., Børtveit, T. og Prescott, P. (2001). *Endringsfokuset rådgivning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Bråthen, M. et al. (2007). *Levekår på vandring – Velstand og marginalisering i Oslo*. FAFO-rapport 2007:05. Oslo: FAFO. Hentet 3. februar 2014 fra:
<http://www.faf.no/pub/rapp/20005/20005.pdf>

Bø, I. og Schiefloe, P.M. (2007). *Sosiale landskap og sosial kapital. Innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4.utg. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Departementene (2004). *Sammen for fysisk aktivitet. Handlingsplan for fysisk aktivitet 2005-2009*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet. Hentet 22. april 2014 fra:
http://www.regjeringen.no/upload/HOD/Vedlegg/Handlingsplan_2005-2009.pdf

Ekeland, T-J. (2010). Kliniske og anvendte tema i psykologien. I: Ekeland, T-J et al. *Psykologi for sosial og helsefag*. 2.utg. Oslo: Cappelen akademisk.

Fellesorganisasjonen (2010). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. Hentet 22. april 2014 fra:

Emnekode: DSU-FO6. Kandidatnummer: 6013

[https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk_2011_lav\(1\).pdf](https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk_2011_lav(1).pdf)

Fyrand, L. (2005). *Sosialt nettverk, teori og praksis*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget.

Halvorsen, K. (2002). *Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Heggen, K. (2007). Rammer for meistring. I: T-J. Ekeland og K. Heggen (red.). *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Helse- og omsorgstjenesteloven. *Lov av 24. juni 2011 nr 30 om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m.*

Henriksen, J.O. og Vetlesen, A.J. (2006). *Nærhet og distanse. Grunnlag, verdier og etiske teorier i arbeid med mennesker*. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk.

Høilund, P. og Juul, S. (2005). *Anerkendelse og dømmekraft i sosialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Håkonsen, K.M. (2000). *Mestring og lidelse. Psykiatri for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Jacobsen, D.I. (2010). *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i metode for helse- og sosialfagene*. 2.utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Kjørstad, M. (2008). *Et kritisk, realistisk perspektiv på sosialt arbeid i forvaltningen. En studie av sosialarbeideres iverksetting av arbeidslinjen i norsk sosialpolitikk*. Trondheim: NTNU. (Doktoravhandling i sosialt arbeid og helsevitenskap).

Madsen, V. (2001). Hvem eier brukerens problem? Om brukermedvirkning i arbeidsprosessen i sosialt arbeid. I: I.M. Tronvoll og E. Marthinsen (red.). *Sosialt arbeid- refleksjoner og nyere forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Emnekode: DSU-FO6. Kandidatnummer: 6013

Meld.St. 34 (2012-2013). *Folkehelsemeldingen. God helse – felles ansvar*. Bergen: Helse- og omsorgsdepartementet.

Nordhelle, G. (2010). Kognisjon, emosjoner og motivasjon I: Ekeland, T-J et al. *Psykologi for sosial og helsefag*. 2.utg. Oslo: Cappelen akademisk.

Norvoll, R. (2009). Makt og avmakt I: E. Brodtkorb og M. Rugkåsa (red.). *Mellom mennesker og samfunn*. 2. utg. Oslo: Gyldendal.

NOU 1998:18. *Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

Pasient- og brukerrettighetsloven. *Lov av 2. juli 1999 nr 63 om pasient- og brukerrettigheter*.

St.meld. nr 47 (2008-2009). *Samhandlingsreformen. Rett behandling – på rett sted – til rett tid*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.

Tveiten, S. (2007). *Den vet best hvor skoen trykker. Om veiledning i empowermentprosessen*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Vatne, S. (2006). *Korrigere og anerkjenne. Relasjonens betydning i miljøterapi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Vik, L.J. (2007). Makt og myndiggjering. Utfordringer for helse- og sosialarbeidarar. I: T-J. Ekeland og K. Heggen (red.). *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Wadel, C. (2008). *Jeg er mine sosiale relasjoner. Å tenke sosialt om seg selv*. Flekkefjord: SEEK a/s.

Wormnes, B. og Manger, T. (2005). *Motivasjon og mestring. Veier til effektiv bruk av egne ressurser*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Studentvalgt pensum

Andresen, R. (2000). *Felleskap og sammenhenger*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Aveyard, H. (2010). *Doing a literature review in health and social care: a practical guide*. 2. utg. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.

Bråthen, M. et al. (2007). *Levekår på vandring – Velstand og marginalisering i Oslo*. FAFO-rapport 2007:05. Oslo:FAFO. Hentet 3. februar 2014 fra:

<http://www.faf.no/pub/rapp/20005/20005.pdf>

Bø, I. og Schiefloe, P.M. (2007). *Sosiale landskap og sosial kapital. Innføring i nettverkstenkning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Halvorsen, K. (2002). *Sosiale problemer. En sosiologisk innføring*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Heggen, K. (2007). Rammer for meistring. I: T-J. Ekeland og K. Heggen (red.). *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Kjørstad, M. (2008). *Et kritisk, realistisk perspektiv på sosialt arbeid i forvaltningen. En studie av sosialarbeideres iverksetting av arbeidslinjen i norsk sosialpolitikk*. Trondheim: NTNU. (Doktoravhandling i sosialt arbeid og helsevitenskap).

Madsen, V. (2001). Hvem eier brukerens problem? Om brukermedvirkning i arbeidsprosessen i sosialt arbeid. I: I.M. Tronvoll og E. Marthinsen (red.). *Sosialt arbeid- refleksjoner og nyere forskning*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

NOU 1998:18. *Det er bruk for alle. Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

Tveiten, S. (2007). *Den vet best hvor skoen trykker. Om veiledning i empowermentprosessen*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Emnekode: DSU-FO6. Kandidatnummer: 6013

Vatne, S. (2006). *Korrigere og anerkjenne. Relasjonens betydning i miljøterapi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Vik, L.J. (2007). Makt og myndiggjering. Utfordringer for helse- og sosialarbeidarar. I: T-J. Ekeland og K. Heggen (red.). *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Wadel, C. (2008). *Jeg er mine sosiale relasjoner. Å tenke sosialt om seg selv*. Flekkefjord: SEEK a/s.

Wormnes, B. og Manger, T. (2005). *Motivasjon og mestring. Veier til effektiv bruk av egne ressurser*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.